

Alföldy Jenő / TÁRGYILAGOSSÁG ÉS PRÓFÉCIA

MEZEI ANDRÁS: ZSIDÓ VERSEK

Évekkel ezelőtt írván Mezei András verseiről, nem egészen oktanul neveztem őt a költészet kisprófétájának. A bibliai prófécia és jövendölések pátoszával szólalt meg már azelőtt is, egyfajta plebejusi – közemberi – hangvétellel és indulattal. Ezért a jellegért, s nem valamiféle „kismesterré” lefokozó szándéktól indítva neveztem kisprófétának. Ámosz, Jónás, Malakiás, Zakariás és a többi kispróféta egyrészt gyakran versben írta meg a közösségnek szóló próféciaikat, másrészt nem annyira a törvény megalkotásában, mint inkább a törvény mindennapi értelmezésében, a gyakorlati erkölcs nevében szólaltak meg. Óvták népüket a gazdagok zsarnokságától és az idegen hódítóktól csakúgy, mint saját eltévelyedéseitől, az elvtelen meghódolástól, az aranyborjú imádásától, a minden emberi lélekben lappangó, rosszra való hajlamoktól.

Mezei András legújabb – és minden bizonnyal az eddigi legkiemelkedőbb – kötete, a *Zsidó versek*, az előzményeknél is erősebb körvonalakkal rajzolja meg ezt a kisprófétai arcélt. A történelem s a társadalom, amelybe Mezei beleszületett, és amelynek átélte váltólázás fordulóit, valamint a zsidó nép hagyománya, melyet örökölt és tudatosan a magáévá sajátított, ezt a szerep- és küldetésstudatot hívta létre belőle, s erősítette föl ebben a könyvben.

Mindig volt benne bizonyos naivitás, ami nélkül, azt hiszem, nincs költészet, ha teljesen kivész valakiből, akkor lehet az illetőből filozófus, történész, kritikus vagy más elméleti ember, de költő aligha. Mezeit annyiban éreztem igazi „naiv költőnek” a szó Friedrich Schiller-i értelmében, hogy költeményeiben a tények és a legendák, látomások, hiedelmek, vagyis a valóság és a képzelet magától értetődően fért meg és keveredett egymással. A költői tapasztalás ugyanis olyan összetett lelki tapasztalás, amelyben az intuíciónak és a képzelőerőnek ugyanolyan jelentősége van – olykor még több is –, mint a logikával megtoldott empirikus tapasztalásnak.

Ha például azt a költői kérdést vetette föl, hogy „Lesz-e bárka?”, akkor ezt úgy kellett érteni, hogy a korunkbeli környezetpusztítástól fenyegetett élővilág megmentésére akad-e új Noé, aki egy sugárhajtású égi bárkával talán egy új bolygóra menekíti Isten teremtményeit.

Ez az eredendő költőiség most is megvan verseiben, főleg az erősen profetikus hangvétellő *Mélységből*, az *Ósapák* és a *Halleluja* ciklusokban. Főleg az

elsőül említett *Mélységből* ciklust érzem a könyv erősségének. Itt érvényesülnek legjobban Mezei korábban ismert erényei, a biztos dallamvezetés, a zsolttárok ellenpontozó építkezése és gondolatritmusa, a nagyszabású bibliai képek, a természet dolgainak nagyvonalú megjelenítése, a mennyek, a tengerek, a hegységek és a sivatagok, melyekkel az isteni nagyságot és az ember kicsiségét érezteti. S az erkölcsi erő: a figyelmeztetés az emberi hívságokra, a zsidóság történelmi sorsára; a megszelídült, ám felejteti nem hajlandó üldözöttség-s veszélyt. A dallambravúrós, zsolttáros hangú költeményekkel egyenlő értékűnek találok a *Milyen sors?* című prózaverset, ezt a hamisítatlan prófécia. Kritikával és megértéssel beszél a zsidó népről, melyhez tartozik magyarként. Paradoxonok segítségével tudja csak kifejezni e nép helyzetét, sorsát. „Jaj, ha nem üt vissza, és jaj, ha visszaiüt” – a kisebbségek, a be nem fogadottak örökös ambivalenciája ez, amit a magyarok jól ismernek, s amire a kölcsönös tolerancia az egyetlen orvosság. Magyarországon sokan gondoljuk úgy, hogy a zsidóság és a magyarság közt van valami eredendő, sorsszerű azonosság. Ennek sokan hangot adtak – a bibliai utalások irodalmunkban akaratlanul is azonosították a két nép hányattatásait, szenvedéseit; Petőfi *A XIX. század költői*-ben, Madách *Az ember tragédiájá*-ban, Arany *Az örök zsidó*-ban, Babits *A Jónás könyvé*-ben, a visszajáról Radnóti Miklós *Nem tudhatom*-jában; Pilinszky életművének nagy része azonosulás a zsidó sorssal. Előtte, azt hiszem, Ady élte meg legmélyebben ezt az azonosulást, ha ki lehet ezt mondani az említett nevek társaságában.

Három példát írok ide Adytól. „Választott fajzat: messze előtte / Bitós, szomoru hegyek / S ők mennek rongyoltan, szórtan, bélyegesen. / Bús ördögök, szent mordály-égetők, / Én veletek megyek” – írja *A bélyeges sereg*-ben. „Hát népét Hadúr is szétszórja: / Szigoruabb istenek ezt így szokták, / Miként egy régi, bánatos erdélyi / Prédikátor írásba róta / Keresvén zsidókkal atyafiságunk” – ezt *A szétszóródás előtt*-ben, kiemelkedő magyarságversében mondja. De amikor azt mondja *A Tűz márciusá*-ban, hogy „Vesznek azért kell tán, mert magyar vagyok” – a *magyar* szó helyén ha a *zsidó* állna, az is ugyanolyan érvényesen hangzana valakitől, aki a „bélyeges sereghez” tartozik.

Mindezt azért idézem föl, mert Mezei András versei úgy „zsidó versek”, hogy közben mélysége-

sen magyar költemények. A magyar líra egyik ága szükségképpen terjedt ki odáig, hogy ez így alakuljon. Mezei versei nemcsak nyelvi biztonságuk, zenéjük, ritmikájuk által, hanem szellemükben is természetesen simulnak a magyar költészet hagyománykincséhez. *Ez a házad* – mondja a magyar nyelvről és a magyar líráról szóló vallomásában. Felhangzik ugyan benne a kétség, az, hogy magyarul írnia egy zsidónak annyi, mintha a kört akarná négyszögesíteni – de a konklúzió feloldja ezt: „kétezer év siralma, hét magyar évszázad – / Erős vár a mi nyelvünk, Istenem, ez a házad” – költészetünk egész öröksége benne van ebben a versben. S hogy a határainkon kívül élő négy-öt millió magyar sorsa mennyire hasonló a szétszórt zsidókéhoz, azt a Sütő András elleni merényletre írt verse, a *Szemet szóért?* szemlélteti.

Emlékezetem szerint Vas Istvántól származik a mondás, hogy a költői tehetség legnagyobb próbája a dal. Mezei a *Libánus-fa* című dalával, ezzel a mély zengésű, áhítatot sugárzó énekkel igazolja képességei legjavát. Mégis úgy érzem, az első ciklusok, az *Utolsó idill*, a *Családi vagon* és főképp a *Kádis* a kötet meglepetése, a radikálisan új minőség megjelenése ebben a bibliofil kiadású könyvben.

Ha korábban az irónia ellenpontozta próféciainak uralkodó jellegét, a pátoszt – mint például a *Hagyd a népedet...* epilógusában – akkor most a tárgyilagosság, a tényszerűség, a látszólagos szenvtelenség lépett elő domináns minőségjeggyé. Az adatszerű pontosságra és hitelességre törekvő

naplóírók módján jegyzi föl a negyvenes évek első felének életre szóló eseményeit, melyek meghatározzák zsidóságtudatát, hovatartozását a magyarságon belül. Nem ő a felháborodott – a gondosan rögzített adatok háborítják fel az olvasót. Egy család története bontakozik ki a versek füzéréből, s jelképesen egy egész népcsoport passiója, testi-lelki sérültekkel, halottakkal. A modern költészet különös adománya, hogy az epikai jellegnek utat engedve lesz egyre líraibb. A dolog nyitja alighanem abban rejlik, hogy a költő minduntalan érzékelni és érzékeltetni tudja a distinkciót a tiszta líra és a tiszta epika között.

Megkockáztatom: a költő úgynevezett „naiv” korszaka lezárult – a képzelete már nem előzi meg a történeteket, hanem a pontosan följegyzett események lódítják meg a képzeletünket. A modern költőből sem hiányozhat bizonyos naivitás, de a tudatosság egyre inkább meghatározó lesz munkájában. Beszédes példa a *Számok*:

Semmilyen sírás, jajkiáltás nem
szörnyűbb, mint maguk a számok:
51 nap, 147 vonatszerelvény,
a négyszázharmincnégyezer
zsidó elhurcolása vidékről
kétszáz SS-sel,
ötezer magyar csendőrrel,
önkéntesek százaival

félmillió vidéki zsidó:
életben maradt tíz százalék.

